

ORHAN KEMAL'İN HİKÂYELERİNDE EKONOMİK EŞİTSİZLİĞİN İZLERİ ÜZERİNE BAZI DİKKATLER

Some Attention on the Traces of Economic Inequality in Orhan Kemal's Stories

Sezer BENEK

Milli Eğitim Bakanlığı, Batman, Türkiye. sezer.benek@hotmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article

Öz

Geliş/Received

27.07.2023

Türk edebiyatının toplumcu gerçekçi kimliğiyle öne çıkan en önemli yazarlarından olan Orhan Kemal, elli altı yıllık yaşamı boyunca çok sayıda hikâye, roman, senaryo, şiir, anı kaleme almıştır. Yazın hayatına şiirle başlayan yazar, Nazım Hikmet'in etkisiyle düz yazıya yönelmiştir. Düz yazıya yönelmesiyle birlikte özellikle roman ve hikâyeleriyle uzun yıllar adından söz ettirmiştir.

Kabul/Accepted

24.12.2023

Toplumcu gerçekçi anlayışa bağlı kalarak eserler veren Orhan Kemal, hikâyelerinde toplumsal sınıflar arasındaki ekonomik eşitsizliği ön plana çıkarmıştır. Toplumun ezilen, sömürülen, hor görülen, dışlanan, küçümsenen, alay edilen her türlü kesiminin sesi olan yazar; onların acıklı hayat hikâyelerini, hayatta kalma mücadelelerini eserlerinin temel konusu yapmıştır. Onun hikâyelerinde, hikâye kişileri arasındaki sınıfsal eşitsizlik çokça hissedilir. Sınıfsal eşitsizliğe maruz kalan hikâye kişileri, çoğu hikâyede maddî gücü elinde bulunduran sermaye sınıfı tarafından sömürülmüştür. Sömürülen bu hikâye kişileri, sınıfsal bilinçte olmadıkları için sermaye sınıfının sömürülerine katlanmak zorunda kalmıştır. Bu makalede de Orhan Kemal'in hikâye kişileri arasındaki sınıfsal ve ekonomik eşitsizlikler üzerinde durularak konu örneklerle somutlaştırılmaya çalışılacaktır.

Sayfa/ Page

46-62

Anahtar Kelimeler: Orhan Kemal, Sınıfsal Eşitsizlik, İşçi Sınıfı, Sermaye Sınıfı, Ekonomik Eşitsizlik.

Abstract

Orhan Kemal, one of the most important writers of Turkish literature who stands out with his social realist identity, wrote many stories, novels, scripts, poems and memoirs throughout his fifty-six years of life. The author, who started his writing life with poetry, turned to prose under the influence of Nazım Hikmet. As he turned to prose, he made a name for himself for many years, especially with his novels and stories.

Orhan Kemal, who produced works adhering to the social realist understanding, highlighted the economic inequality between social classes in his stories. The writer who is the voice of all segments of society that are oppressed, exploited, despised, excluded, despised and ridiculed made their sad life stories and struggle for survival the main subject of his works. In his stories, the class inequality among the characters is strongly felt. The characters of stories, who are exposed to class inequality, are exploited by the capital class that held the financial power in most of his stories. Since they have no consciousness about economical classes, these exploited characters had to endure the exploitation of the capital class. In this article, the subject will be tried to be concretized with examples by focusing on the class and economic inequalities among Orhan Kemal's story characters.

Keywords: Orhan Kemal, Class Inequality, Working Class, Capital Class, Economic Inequality.

Atıf/Citation: (2023). Orhan Kemal'in hikâyelerinde ekonomik eşitsizliğin izleri üzerine bazı dikkatler. *International Journal of Filologia*. ISSN: 2667-7318 6(10), 46-62.

Bu makale, Doç. Dr. Ferhat KORKMAZ danışmanlığında hazırlanan Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Sosyal ve Ekonomik Eşitsizlik adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Yazın hayatına şiirle başlayan Orhan Kemal, Bursa Cezaevi'nde tanıştığı Nazım Hikmet'in etkisiyle roman ve hikâyeye yönelir. Nazım Hikmet, Orhan Kemal'in şiirlerini samiyetsiz, taklitler ve laf ebellikleriyle dolu olduğunu söyler (Bezirci, 1984, s. 21). Nazım Hikmet'le bir süre sonra dost olan yazar, eserlerini ona okutturur. Ve zamanla şiirlerindeki fazlalıklardan kurtulur. Ancak yine de onun gibi şiir yazmadığını düşünür. Nazım, bir gün Orhan Kemal'in romanını okur ve hayran kalır. Orhan Kemal'e, bundan sonra düz yazıya yönelmesi tavsiyesinde bulunur. “*Bırak şiiri, miiri birader, hikâye yaz, roman yaz sen... Şiirle ne uğraşıyorsun?*” (Önger, 1970, s. 3). Nazım Hikmet'in tavsiyesini dinleyen yazarın hikâye yazma serüveni böylece başlamış olur ve elli beş yıllık yaşamına 257 tane hikâye sığdırır.

Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Samim Kocagöz çizgisinde eserler veren yazar; şekil olarak Ömer Seyfettin, içerik olarak ise Sebahattin Ali geleneğini devam ettirir (Eliuz, 2020, s. 3). Yazar, 15.01.1966 tarihinde *Varlık* dergisine verdiği bir röportajında kendisini materyalist bir yazar olarak tanımladığını söyler. Orhan Kemal, gerçekçi bir yazarın en iyi bildiği şeyleri yazması gerektiği düşüncesindedir. Bilmediği, tanımadığı, yaşamadığı bir hayatı anlatmanın doğru olmadığını vurgular. Sanatçının toplumsal sorunları sanatı vasıtasıyla topluma aktarmasının bir görev olduğunu dile getirir (Bezirci, 1984, s. 48).

Yazar, ilk hikâyelerinde daha çok Çukurova'da çalışan tarım ve fabrika işçilerine yer vermiş. İstanbul'a taşınmasıyla birlikte kenar mahallede çalışan yoksul insanların acıklı yaşam mücadelelerini anlatmaya devam etmiştir. Yazarın hikâyelerinin çok büyük bir kısmı otobiyografik öğeler barındırır. Küçük yaşından beri çeşitli işlerde çalışıp ekmeğini kazanması, hikâyelerinde yoğun bir şekilde hissedilir. O yaşamadığı, görmediği, bilmediği hiçbir şeyi yazmadığını söyler. Öyle ki 1956 yılında yayımladığı “Arka Sokak” adlı hikâyesi kovuşturmayla uğrayınca, hâkim karşısına çıkar. Hâkim, konularını neden hep fakir fukaradan seçtiğini, ülkede varlıklı insanların hiç mi olmadığını söylediğinde hâkime şu cevabı verir: “*Ben gerçekçi yazarım. En iyi bildiğim konuları alırım. Varlıklı yurttaşların yaşayışlarını bilmiyorum, nasıl yaşadıklarından haberim yok*” (Bezirci, 1984, s. 29). Yazarın bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, hikâye konularını/kişilerini hep yaşadığı, bildiği çevrelerden seçmiştir.

Orhan Kemal, hikâye kişilerini ekmek peşinde koşan memurlardan, fabrikada zor şartlarda yaşam mücadelesi veren işçilerden, hor görülen çöpeçülerden, dilenmek zorunda kalan dilencilerden, bedenini satmak zorunda kalan kadınlardan, istismara uğrayan çocuklardan yani toplumun en alt tabakasından seçmiştir. Yazarın hikâye kişilerinin hayal dünyaları çok dardır. En büyük hayali karınlarını doyurmak olan bu hikâye kişilerinin emekleri çoğu hikâyede sömürülür.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde, biçim ön planda değildir. Sanat görüşüne uygun olarak konuyu ön plana çıkaran yazarın çoğu hikâyesi, ekonomik eşitsizlik ekseninde gelişir. Yazar, toplumun en alt tabakasını oluşturan insanların gündelik yaşamlarını, işsizlik, yoksulluk, cinsel istismar, gelir adaletsizliği, ekonomik eşitsizlik karşısındaki yaşam mücadelelerini; işçi sınıfının sorunlarını, cezaevlerindeki adaletsizlikleri, sömürülen kadın ve çocuklarının çaresizliklerini anlatmıştır. Onun hikâye kişileri arasında, sınıfsal farklılıklar belirgin bir şekilde görülür. Ve çoğu hikâyesinde toplumun en alt tabasını oluşturan işçi sınıfının, sermaye sınıfı tarafından ezildiğine tanıklık ederiz.

Orhan Kemal, hikâyelerinde kendi döneminin aksine sade, anlaşılır bir dil tercih etmiştir. O Türk edebiyatında kendisine yer bulamayan, dışlanan yoksul insanlara yer vererek Türk öykücülüğünün sokağa açılan penceresi olmuştur (Tosun, 2011, s. 43). Yazar, hikâyelerinde yer verdiği kişileri kendi ağız özelliklerine uygun bir şekilde konuşturmuştur (Demirtaş, 1979, s. 147). İlk hikâyelerinde yöresel söyleyiş baskın olsa da İstanbul'a yerleştikten sonra kaleme aldığı hikâyelerinde bu yöresel söyleyişlerin azaldığı görülür.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde seçtiği mekânlar, hikâye kişilerinin yaşam koşullarıyla doğrudan ilintilidir. Hikâyeleri genellikle mekânın kısa tanıtımı ile başlar ve daha sonra hikâye kişilerinin kısa tasvirleriyle devam eder (Lekesiz, 1998, s. 299). Onun hikâyelerindeki tasvirler, daha çok olayın yaşandığı anla ilgili yapılan kısa tasvirlerdir. Hikâyelerinin büyük çoğunluğu olaya dayalı hikâyelerden oluşur. Hikâye tarzı biçim olarak her ne kadar Ömer Seyfettin hikâyelerini andırırsa da içerik olarak toplumcu gerçekçi bir yazar olan Sebahattin Ali hikâyeleriyle daha çok benzeşir.

Orhan Kemal, hikâyelerinin çoğunda toplumsal sorunlara yer vermiştir. Onun hakkında yapılan pek çok araştırmada kendisinin toplumcu gerçekçi olduğu değerlendirilmiştir. 19. yüzyılda Sovyet Rusya'da temelleri atılan “toplumcu gerçekçi” akım, zamanla tüm dünyaya yayılmıştır. Bu akım 1934 yılında Sovyet Rusya'nın resmi ideolojisi haline gelmiştir. Toplumcu gerçekçilik; insanı toplumsal yaşamdaki ilişkileri içinde ele alan, sosyal hayatın gerçeklerini ve çarpıklıklarını tespit eden ve tüm bunlara sosyalist bakış açısıyla çözüm arayan estetik, felsefi ve sanatsal bir akımdır. Bu akım, siyasi ideoloji itibarıyla Marksist anlayışın temel ilkeleri üzerine kurulmuş, kapitalist düzenden komünizme, burjuvazi anlayıştan sosyalizme geçmeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda devrimci proletarya sınıfının gelişmesini, ezen ve ezilen geniş bir kitlenin sözcülüğünü yapmayı ve bu doğrultuda mücadele etmeyi benimsemiştir. Bu mücadeleyi geniş halk kitlelerine ulaştırmak için de sanatın tüm gücünü kullanmaya çalışmıştır (Alver, 2014, s. 130).

Toplumcu gerçekçilik, Marksist ideolojinin edebiyata uyarlanmasıdır. Bundandır ki toplumcu gerçekçi anlayış, Marksist felsefenin temel öğretilerinden hareket ederek edebiyatı, toplumdaki sosyal sınıflar arasındaki mücadelenin aracı olarak görür. Bu doğrultuda hareket eden toplumcu gerçekçiler, hayatı sadece gözlemlememiş onu değiştirmeyi temel hedef edinmişlerdir. Kapitalizme karşı Marksist ideolojiyi benimseyen toplumcu gerçekçiler, bunun geniş kitlelere ulaşması için yoğun çaba sarf etmişlerdir. Onlar eserlerinde burjuvazi kişilerin karşısında devrimci işçi sınıfını, proletaryayı, emekçileri ve geniş halk kitlelerini çıkarmış, onların sözcülüğünü üstlenmiştir (Demir, 2008, s. 67).

Toplumcu gerçekçi akımın en önemli temsilcilerinden biri ve hatta bu akımın asıl kurucusu kabul edilen Maksim Gorki, toplumun değiştirilmesi ve dönüştürülmesi gerektiğine inanır. Bu amaçla yapılacak her çalışmanın bir devrim niteliğinde olduğunu söyler. Gorki, toplumcu gerçekçiliğin temellerini oluşturmuş ve yazara önemli sorumluluklar yükleyerek yazarın asıl görevinin insanı genişletmek ve yeniden üretmek olduğunu vurgulamıştır. Bu amaçla Gorki, bir yazarın eserine konu ettiği bireyi tasvir ederken, o bireyin yaşadığı sınıfın özelliklerini iyi ve kötü yanlarıyla belirtmesi gerektiğini vurgular (Oktay, 2000, s. 107). Bu bağlamda toplumcu gerçekçilik, içinde bulunulan toplumu en ideal seviyeye ulaştırmak, ekonomik temellere dayanan sınıf ayrımını ortadan kaldırmak, kapitalist toplum düzeni yerine sosyalist toplum düzenini kurmak amacıyla kişilerden başlayıp tüm toplumu yeniden oluşturma sorumluluğunu yazara yükler.

Toplumcu gerçekçiler, sanatı ideolojilerinin geniş kitlelere ulaşması için bir araç olarak görürler. Bu akımı benimseyen yazarlar, eserlerini oluştururken estetik kaygı taşımazlar. Onlar için önemli olan içerik ve özdür. Eserlerini oluştururken geniş kitlelere seslerini duyurabilmek için onların yöresel söyleyiş ve terimlerine yer verirler. Toplumu eğitime, dönüştürme, onlara faydalı olma gayesiyle hareket eden yazarlar, daha çok burjuva toplumlarında kendine yer bulmuş “sanat için sanat” görüşünü eleştirip sanatın toplum için olması gerektiğini söyleyen “toplum için sanat” ilkesini benimsemişlerdir.

Toplumcu gerçekçiliğin Türk edebiyatında görülmesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan sosyoekonomik gelişmelerden sonra olmuştur. Türkiye fiilen savaşa girmediyse de sosyo-politik ve ekonomik gelişmelerden yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Savaş yıllarında ve sonrasında yoksulluk giderek artmış, ilaçlar karaborsaya düşmüş, sağlık problemleri baş göstermiştir. Bu durum emek-sermaye çatışmasının daha da şiddetlenmesine sebep olmuş; zenginler daha zenginleşmiş, fakirler ise daha da fakirleşmiştir. Hızlı bir şekilde değişen bu sosyoekonomik ve siyasi yapı edebiyata da yansımıştır. Böylelikle Türk edebiyatında “toplumcu gerçekçilik” anlayışı ortaya çıkmıştır.

1940 yılında kurulan “Köy Enstitüleri” ve bu kurumdan yetişen birçok aydın “köy” ve “köylü” sınıfını edebiyatın konusu yapmıştır. Eserlerde toprak ağaları toplumun üst tabakasını oluştururken; ırgat, çiftçi, köylüler de alt tabakayı oluşturmuşlardır. Bu iki grup arasında sürekli ezen-ezilen ilişkisi oluşturulmuştur (Alver, 2014, s. 133). Bu anlayışla eser veren yazarlar, edebiyatımızda “toplumcu gerçekçilik” anlayışının güçlenmesinde önemli bir pay sahibi olmuşlardır.

Türk edebiyatında toplumcu gerçekçiliğin en önemli isimlerinden biri olan Nazım Hikmet, işçi sınıfı edebiyatının işçilerin ortak ürünü olduğunu, iyi bir eserin sağlam bir ideoloji içermesine bağlı olduğunu dile getirmiştir (Nazım Hikmet, 2012, s. 37-38). Toplumcu gerçekçiliğin diğer bir önemli temsilcisi ise Orhan Kemal'dir. Kendisini toplumcu gerçekçi olarak tanımlayan Orhan Kemal, yazarın görevinin sadece toplumun bozuk düzenini insanlara göstermek olmadığını, asıl görevinin bozuk düzeni düzeltmek için çabalamak olduğunu vurgulamıştır (Narlı, 2002, s. 26). Bu ifadelerden de

görüreceği üzere, yazara göre toplumcu gerçekçilik topluma ayna tutmak değil, toplumun sorunlarını çözmek için fikirler üretmek, çözüm bulmaktır.

Orhan Kemal, yoksulluk, ekonomik eşitsizlik, ahlaki yozlaşma, işçi sınıfının sömürülmesi, kapitalist sistemin eleştirilmesi gibi konuları eserlerinin temel konusu haline getirmiştir. Hikâyelerinin çoğunda toplumsal meseleler ön plandadır. Bu toplumsal meselelerin temelinde de ekonomik eşitsizliğin yattığı görülür. Bu durum yazarın toplumcu gerçekçi bir çizgide eserler kaleme aldığı değerlendirmesini beraberinde getirmiştir.

1. EKONOMİK EŞİTSİZLİĞİN BİR SONUCU OLARAK SINIFSALEŞİTSİZLİK

Toplum, belirli sistemlerle bir araya gelen kişilerin katkısıyla oluşmuş sosyolojik bir yapıdır. Bu yapının işlerlik kazanmasında kültürel, siyasal ve ekonomik olguların önemi büyüktür. Toplumsal yapının çeşitli sınıf ve zümrelere ayrılmasında bu olgular rol oynar. Toplumun bu sınıf ve zümrelere ayrılmasındaki en önemli etken ekonomik eşitsizliktir. Ekonomik eşitsizlik zaman içerisinde çeşitli etmenlere bağlı olarak sınıfsal eşitsizliğin doğmasına sebep olur. Hemen hemen tüm toplumlarda yoğun bir şekilde görülen sınıfsal eşitsizlik, küreselleşmeyle birlikte ciddi bir sorun olarak varlığını sürdürmüştür (İnce, 2017, s. 303).

Eşitsizlik, geçmişten günümüze tüm toplumlarda önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmakla birlikte, günümüzde bu durum daha da büyük bir sorun haline gelmiştir. Toplumda meydana gelen bu sorun, kimi toplumsal sınıfların belli konularda ayrıcalıklı olmasını sağlamış, kimi sınıfların ise dezavantajlı olmasına sebep olmuştur (Dönmezer, 1990, s. 307-308). Toplumsal yaşamda meydana gelen bu sorun edebiyat eserlerine de yansımıştır. Özellikle toplumcu gerçekçi yazarlar bu soruna eserlerinde sıkça yer vermişlerdir.

Ekonomik eşitsizlik sorununa en çok değinen yazarlardan biri olan Orhan Kemal, hikâyelerinde ekonomik eşitsizliğin kişileri sınıflara ayırdığını bilinçli bir şekilde okuruna sunmuştur. Orhan Kemal'in hikâyelerinde, hikâye kişileri arasındaki sınıfsal eşitsizlik net bir şekilde görülür. Marksist bir hayat görüşüne sahip olan yazar, insanların eşit bir şekilde insan onuruna yakışır bir hayat yaşaması gerektiğini düşünmektedir. Bu düşüncesinin izlerine çoğu hikâyesinde rastlarız.

Yazarın hikâyesini anlattığı kişiler; genellikle maddi sıkıntılar yaşayan, ekonomik eşitsizliğe maruz kalan, toplumsal yaşamdan dışlanan kişilerdir. Bu hikâye kişileri çoğu hikâyede maddi gücü elinde bulunduran sermaye sınıfına karşı boyun eğmek durumunda kalırlar. Ekonomik eşitsizliğin verdiği sıkıntılar, hikâye kişilerini çoğu zaman çaresiz bırakır. Çaresiz bırakılan bu hikâye kişilerinin durumunu yazar bilinçli bir şekilde okurun karşısına çıkarır.

Orhan Kemal'in çoğu hikâyesinde ekonomik eşitsizlik, zıtlıklar üzerinden verilir. Onun hikâyelerinde bir yandan karnını doyurmak için sömürülmeyi kabul etmek zorunda olan işçiler/ırgatlar, diğer yandan bir eli yağda bir eli balda olan sermaye/zenginler sınıfı vardır. Yazarın "Behiye" adlı hikâyesinde bu durum açıkça görülür. Behiye hikâyesinde, henüz on dört yaşında olan bir kızın evlendirme vaadiyle kandırılıp istismar edilmesi anlatılır. Yaşı küçük olduğu için fabrikada çalıştırılmayan Behiye'yi, mahalle bakkalı Nuri istismar eder. Sınıfsal farklılığı vurgulamak isteyen yazar, Behiye'nin karnını ekmek ve zeytinle doyururken mahalle bakkalı Nuri'nin "*Sabahleyin, bal, tereyağı, süt; öğleyin komşu kasaptan aldığı bol yağlı etlerle yakın fırına verdiği vicık vicık güveci sıcacık kocaman bir somunla nefes nefese*" (Kemal, 2017b, s. 249) yediğini söyler. Sınıfsal farklılığın yoğun bir şekilde işlendiği hikâyede, ona yeni kıyafetler ve ayakkabılar alacağını söyleyen mahalledeki erkekler küçük kızı istismar ederler. Zıtlıklar üzerine kurgulanan hikâyede yazar, yoksul olduğu için istismar edilen Behiye'den yana taraf olduğunu hikâye boyunca hissettirir.

Sınıfsal eşitsizliğin köylüler ve şehirliler üzerinden verildiği "Gurbette (Garip)" adlı hikâyede, hemşerisine güvenerek iş bulmak umuduyla büyükşehre gelen Mustafa adlı bir köylünün başından geçen olaylar anlatılmıştır. Mustafa, hemşerisi Sarı İbrahim'e güvenerek İstanbul'a gelir. Ancak koca şehirde iş bulamayan adamın ayağına giyecek ayakkabısı dahi yoktur. Yalın ayak gezdiği İstanbul'da, şehirlilerin parayı nasıl bulduklarına bir türlü akıl erdiremez. Şehirlilerle kendisini kıyaslayan Mustafa, bu durumu başta Allah'ın takdiri olarak görse de sonra kendisinin de Allah'ın kulu olduğunu, neden onlar kadar para kazanamadığını sorgulamaya başlar. İş bulamadığı için, İstanbul'a geldiğine bin pişman olan Mustafa, şehirli ve köylü arasındaki eşitsizliği sorgulamaya başlar. Orhan Kemal'in

hikâyelerinde genellikle işçi ve patron arasında sınıfsal eşitsizlik işlenir. Ancak bu hikâyede yazar, Mustafa üzerinden köylü ve şehirli arasındaki eşitsizliği vurgulamıştır.

Orhan Kemal, insanların asgari düzeyde de olsa geçimini sağlayabilecek ekonomik refaha ulaşması gerektiği düşüncesindedir. Hikâyelerinde bu durum açık bir şekilde görülür. Ona göre, yönetenler/sermaye sınıfı her insanın insan onuruna yakışır bir hayat yaşaması için gerekli koşulları sağlamalıdır. “Numaracı” adlı hikâyesinde bu durumu açık bir şekilde görülmektedir. Bu hikâyede kızının verem hastası olduğu yalanını söyleyerek karnını doyuran yaşlı bir adamın başından geçen olaylar anlatılır. Anlatıcı, yaşlı adamın yalan söylemek zorunda kalmasını toplumsal düzene bağlar. Ekonomik eşitsizliğin bir sonucu olan sınıfsal eşitsizlik, yaşlı adamın yalan söylemesinin sebebi olarak görülür. Bu durum hikâyedeki şu ifadelerden de net bir şekilde anlaşılır:

...pek pek bir tabak kuru fasulyeye kavuşmak için elli, belki de altmış yaşındaki bir insanın numara yapmak zorunda kalışı acı değil miydi?.. Topluma karşı olan ödevini yerine getirmiş bir insan huzuruyla hiç kimsenin karşısında küçülmeden sıcak yemek, zevkle içilen içki, rahat bir döşek bulmak, insanlığın hakkı olmamalı mıydı? (Kemal, 2019, s. 198).

Ekonomik sıkıntıya maruz kalan birey, zamanla suça itilebilecek davranışlarda bulunabilir. Bu hikâyelerden biri olan “Üçüncü” adlı hikâyesinde, üstlerinde giyecek ceketleri dahi olamayan iki gencin yaşlı bir adamı gasp etme planları anlatılır. Hikâye başkışisi gençler, üstlerine giyebilecek ceket dahi olmayan yoksul kişilerdir. Diğer hikâye kişisi yaşlı adam ise zengin, varlıklı biridir. Anlatıcı, zıtlıklar üzerinden kurguladığı bu hikâyede yaşlı adamın lüks mağazalardan alıp diktirdiği lacivert paltosu üzerinden sınıfsal farklılığı vurgulamıştır. Bir tarafta ceket dahi olmayan yoksul gençler, diğer tarafta en iyi tarzda özenilerek diktirilmiş lacivert paltosu olan yaşlı adam vardır. İki zıt durum üzerinden kurgulanan hikâyede anlatıcının suçlu da olsa gasp planı yapan gençlerden yana tavır aldığı görülür.

Hayatın her alanında görülen sınıfsal farklılık, hapishanede de kendini hissettirir. Bu hikâyelerden biri olan “72. Koğuş” adlı hikâyede, cezaevinin en kötü koğuşu olan yetmiş ikinci koğuştaki mahkûmların başından geçen olaylar anlatılmıştır. Ekonomik eşitsizliğin vurgulandığı bu hikâyede, olayın zıtlıklar üzerinden kurgulandığı görülmektedir. Hapishanenin en kötü koğuşunda kalan mahkûmlar karnını dahi doyuramayacak kadar yoksul, çaresizdirler. Hapishanenin iyi şartlara sahip koğuşunda da sermayeyi elinde bulunduran zengin mahkûmlar kalırlar. Sölezi adlı mahkûmun kaldığı bu koğuşta, tiftik battaniyeye örtülü devetüyü yastıklar vardır. Ancak 72. Koğuş'ta bırakın tiftik battaniyeyi, yastık bile yoktur. Anlatıcının bilinçli bir şekilde kurguladığı bu hikâyede, yaşamın her alanında olduğu gibi hapishanelerde de ekonomik eşitsizliğin yoğun bir şekilde görüldüğüne tanıklık ederiz.

Ekonomik eşitsizlik, tarihin her döneminde görülür. Ancak savaş dönemlerinde bu eşitsizliğin daha da arttığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemin anlatıldığı “Dünyada Harp Vardı” adlı hikâyede, savaş dönemlerinde karaborsacılık yaparak zengin olan Selahattin Bey adındaki bir mahkûmun yaşadıkları anlatılır. Anlatıcı, karaborsacılık yaparak zengin olan Selahattin Bey adındaki mahkûma diğer mahkûmlardan farklı davranıldığını bilinçli bir şekilde okura sunar. Diğer mahkûmların elleri zincirle bağlıyken, Selahattin Bey'in elleri kelepçesizdir. Hikâyede sınıfsal eşitsizliğin sadece dışarıda olmadığı, cezaevine girince de devam ettiği vurgulanır. Anlatıcı hikâye sonunda karaborsacılık yaparak zengin olan Selahattin Bey'i kumar ve esrar bataklığına saptırarak tarafını hikâye boyunca hissettirir.

Ekonomik sıkıntının arttığı toplumlarda, intihar vakalarında artışların görülmesi olasıdır. İşten çıkarıldıktan sonra ekonomik sıkıntı çeken üç çocuklu Zehra adındaki bir kadının intiharının anlatıldığı “Bir Ölüye Dair” adlı hikâyede, hikâye başkışisi Zehra fabrikadan kovulduktan sonra üç çocuğuna bakamaz olur. Çocuklarıyla birlikte perişan halde yaşayan kadın, son çareyi intihar etmekte bulur. Zehra'nın intihar etmesi, onu işten çıkararak patronu için önemli değildir. Onun için önemli olan tek şey, para kazanmaktır. Sınıfsal eşitsizliğin yoğun bir şekilde işlendiği hikâyede, Zehra'nın yoksulluğundan ve çaresizliğinden faydalanan mahallenin bakkalı Hamdi Baba Zehra'yı istismar eder. Bakkal Hamdi Baba, yoksul Zehra'nın borcuna karşılık onunla pirinç çuvalların üstünde ödeşir. Hikâyede Zehra'nın çocuklarına ekmek götürebilmek için bedenini sattığı görülür. Bu hikâyede, anlatıcı bedenini satmak zorunda kalan Zehra'nın durumunu ekonomik eşitsizliğin bir sonucu olarak gösterir.

Orhan Kemal'in hikâye kişileri, genellikle toplumsal yaşamın en alt tabakasında bulunan yoksul insanlardır. Yoksul insanların sesi olan yazar, bunu hikâyelerinde açık bir şekilde ortaya koyar. Yine bu hikâyelerden biri olan “Tokat (Kör Salih)” adlı hikâyede, sağanak yağmurdan kaçarak bir kahveye sığınan bir adamın yaşadıkları anlatılmıştır. İşsiz ve beş parasız olan hikâye başkışisi, yağmurun fırtınayla birlikte şiddetlendiği bir günde kahveye sığınır. Anlatıcı hikâyenin başında “*Ceplerinde paraları olanlar kahvelere, lokantalara; olmayanlar, yağmurun vurmadığı saçak altlarına sığınıyorlardı.*” (Kemal, 2017a, s. 116) diyerek bu eşitsizliği vurgular. Kör Salih, kahveye sığınır ancak cebinde çay içecek parası dahi yoktur. Hikâyenin devamında, kahveye varlıklı şişman bir adam gelir. Adam istediği kadar çay içer. Kör Salih, adamın kendisine çay ikram etmediğinden kendisinin halinden anlamadığından yakınıdır. Aslında anlatıcı burada Kör Salih'in yerine geçerek zengin adama öfke duyduğunu, sınıfsal eşitsizliğin karşısında olduğunu hissettirir. Hikâyede zenginlerin yoksulların halinden anlamadığı da bilinçli bir şekilde vurgulanır.

Sınıfsal farklılığın hayvanlar üzerinden anlatıldığı “Velinimet” adlı hikâyede, hikâye başkışisi kısa boylu, zengin Rus burjuvalarını anımsatan yaşlı bir adamdır. Yaşlı adam kendisi gibi bakımlı, iyi eğitim almış köpeğini gezdirir. Anlatıcı, Rus burjuvalarına benzettiği yaşlı adamın köpeğine insanmış gibi muamele yaptığını görünce çok şaşırır. Ve yaşlı adamı takip eder. Hikâyenin devamında yaşlı adam, köpeğine sınıfsal sokak köpeğini engeller. Anlatıcı, insandan daha çok değer gören zengin köpek üzerinden sınıfsal eşitsizliği vurgular. Sokak köpeğinin, zengin köpeğe dahi yaklaşmasına izin verilmemesi sınıfsal eşitsizlikten kaynaklıdır. Hayvanlar üzerinden vurgulanan sınıfsal eşitsizlik, hikâye boyunca hissedilir.

Ekonomik eşitsizlik, sağlık hizmetlerine eşit bir şekilde ulaşamamayı da beraberinde getirir. Ekonomik eşitsizliğin sağlık üzerindeki etkisi kadın, çocuk, yaşlı vb. risk altındaki tüm gruplarda kendisini hissettirir (Koçoğlu & Akın, 2009, s. 145). Ekonomik eşitsizliğin yaşandığı hikâyelerden olan “Arka Sokak” hikâyesinde, yoksul bir kadının mahallenin arka sokağında doğum yaparken yaşadığı sıkıntılar anlatılmıştır. Hikâye başkışisi kadın, mahallede aniden sancılanınca ebeye haber verirler. Durumu gören mahalleli kadınlar, çocuk “Ya ters gelirse?” sorusunu sormaya başlar. Kadınlardan biri, doğum yapan kadının parası olmadığı için hastaneye gidemeyeceğini söyler. Bunun üzerine mahalleli kadınlar, çocuk sezaryenle alınamayacağı için çocuğun öleceği düşüncesine kapılırlar. Mahalleli kadınlardan biri yoksul insanları hükümet yetkililerinin düşünmesi gerektiğini, kadınların göz göre göre ölüme terk edilmesinin doğru olmadığını söyler. Bu da anlatıcının ekonomik eşitsizliğin çözümü için devlet yetkililerine çözüm önerilerinde bulunduğu kanıtıdır. Orhan Kemal'in de tam olarak söylemek istediği budur. Ona göre sanatçı topluma sadece ayna tutmamalı, sorunları çözmek için öneriler sunmalı, çözümler üretmelidir. Hikâyenin devamında yine sınıfsal eşitsizlik vurgulanır. “*Sezaryen yapmak lazım. Bizim akrabaların gelini yaptırdılar... Ama onlar çok zengin*” (Kemal, 2019, s. 72). Toplumun alt tabakasını oluşturan yoksulların bu hikâyede de eşitsizliğe maruz kaldığı görülür. Anlatıcı, hikâyede devlet yetkililerinin bu eşitsizliği ortadan kaldırması için çözüm önerileri sunar.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde, hikâye kişileri arasında ciddi sınıfsal farklılıklar bulunur. Yazarın kendi ideolojik görüşüne uygun bir şekilde yer verdiği bu hikâye kişileri, kimi zaman bu durumu sorgulamaya başlar. Böyle bir hikâyenin anlatıldığı “Süpürgeci” hikâyesinde, altı ay önce köyden İstanbul'a yerleşen bir süpürgecinin başından geçen olaylar konu edilir. Süpürgeci, iş bulmak için geldiği İstanbul'da altı aydır çalışmasına rağmen hala köy muhtarının oğlu Zeynel Ağa'nın giydiği yemenilerden alamadığından yakınıdır. Bu sınıfsal farklılıktan yakınan süpürgeci, kendisi ile Zeynel Ağa'yı kıyaslar. Onun her şeyi çok kolay abildiğini ancak kendisinin altı aydır İstanbul'da çalışıyor olmasına rağmen Ağa'nın düğünde giydiği kıyafetleri dahi alabileceği parayı kazanamadığını söyler. Gelir adaletsizliğini vurgulayan anlatıcı bununla da kalmaz, Ağa'nın İstanbul'a çalışmaya değil anca para yemeğe gelebileceğini söyler. Hikâye boyunca Zeynel Ağa ve süpürgeci arasındaki sınıfsal farklılık yoğun bir şekilde hissedilir.

Sınıfsal farklılığın anlatıldığı bir diğer hikâye “Yandan Çarklı (Kör)” hikâyesidir. Bu hikâyede, on üç çocukla iki odalı bir evde zor koşullarda yaşamak zorunda kalan bir sıvacı'nın yoksullukla olan mücadelesi anlatılmıştır. Toplumsal yaşamın en alt tabakasında yer alan sıvacı, ev sahibinin kirasını haksız yere arttırdığından şikâyetçidir. Ev sahibinin Şişli'de büyük bir apartmanı, Heybeli'de köşkü, dükkânları ve konakları vardır. Anlatıcı tüm bu mal varlığına rağmen, ev sahibini doyum-suz, açgözlü,

mutsuz bir karakter olarak hikâyede konumlandırır. Sıvacı ise, her şeye rağmen mutlu olabilen bir karaktere sahiptir. Anlatıcının hikâyede sıvacıdan yana bir tavır sergilemesi, sınıfsal farklılığı belirgin bir şekilde hissettirmesi, ideolojik görüşünün bir yansıması olarak hikâyede yer alır.

İşsizliğin artması, sınıfsal eşitsizliğe maruz kalan kişilerin bu durumunun daha da kötüleşmesine sebep olmaktadır. “Pazartesi” adlı hikâyede, işsiz kalma korkusuyla patronunun her dediğini kabullenmek zorunda olan bir adamın yaşadıkları anlatılır. Hikâye başkışisi, işsiz kalma korkusuyla patronunun türlü hakaretlerine göz yummak zorunda kalan lise mezunu bir muhasebecidir. Yayınevi sahibi olan patron ise, sahip olduğu maddi gücü işçiler üzerinde kullanan ilkokul mezunu biridir. Yine her pazartesi günü olduğu gibi yayınevi sahibi yanında çalışan muhasebeciyi azarlar. Fırsatını her bulduğunda hakaretler savuran yayınevi sahibi, kendinden daha alta gördüğü insanları ezmekten gurur duyar. Bir parti toplantısında konuşma yapan yayınevi sahibi, eğitimle sınıflar arası eşitsizliğin giderilmeyeceğini vurgular. *“Tahsil, bilgi, görgü fazla bir şey vermiyor halka. Bırakın okusunlar. Sonunda hiçbir şey değişmeyecektir. Akli başında konuşmasını bilen, bilhassa zeki bir iş adamıysanız...”* (Kemal, 2020b, s. 69). Anlatıcı, sınıfsal eşitsizliğin hiçbir koşulda giderilmeyeceğini söyleyen yayınevi sahibi üzerinden toplumsal eleştiri yapar.

Sınıfsal eşitsizlik toplumsal yaşamın her alanında görülen bir durumdur. Bu duruma maruz kalan sadece yetişkinler değildir. Çocukların da sınıfsal eşitsizliğe maruz kaldığını gördüğümüz “Çocuklar (Yeni Arkadaş)” adlı hikâyede, farklı ekonomik koşullara sahip iki çocuğun tesadüfen tanışıp dost olmaları anlatılır. Hikâyenin başkışileri sokak çocuğu ve zengin avukat çocuğudur. Anlatıcı, çocuklara isim vermeyip zenginliği ve fakirliği simgeleyen sokak çocuğu ve avukat çocuğu ifadelerine yer vermiştir. Anlatıcı bu ifadelerle yer vererek meselenin kişilere özgü değil, topluma ve toplumun geneline özgü bir durum olduğunu vurgulamıştır. Çocuklar arasındaki sınıfsal farklılık, onların hayal dünyalarını da yaşamdan beklentilerini de etkilemiştir. Zengin çocuğun hayali, hariciyede çalışmaktır. Sokak çocuğunun ise yaşamdan hiçbir beklentisi yoktur. O mahalledeki Süleyman Ağabey dediği kişiyle övünür. Sınıfsal eşitsizliğin sonucu olarak görülen ekonomik eşitsizlik, çocukların bakkala gazoz almaya giderken yaptıkları konuşmada da görülür:

Avukatın oğlu:

Bize iki gazoz ver!

Bende mangır yok ama, dedi beriki.

Bende var (Kemal, 2020b, s. 61).

Orhan Kemal, bazı hikâyelerinde ideolojik görüşüne uygun hikâye kişileri yaratmıştır. Yazar, hayalindeki toplumsal düzeni bu hikâye kişisi aracılığıyla okuyucuya ulaştırır. Bu hikâyelerden biri olan “Adam” adlı hikâyede, anlatıcının kömür sırasına giren birbirinden farklı hayalleri olan kişilerle olan sohbeti anlatılır. Toplumun en alt tabakasını oluşturan bu insanların en önemli sıkıntısı geçim derdidir. Hikâyenin devamında pırıl pırıl ayakkabılı, kolalı yakasıyla lacivert takım elbisesiyle bir adam gelir. Vali veya mebusu andıran bu adam, kömür sırasına girmeden işinin halledilmesini ister. Ancak memur bu işlemin sırayla olduğunu söyleyip kabul etmez. Adam, sıradaki insanlardan sonra kömür almayı gururuna yediremez. Kömür satış memuru ise sıraya girmesini tekrar tembihler ve adamı sıraya alır. Yazarın dünya görüşüyle uyumlu bir şekilde hikâyede yer alan kömür satış memuru, yazarın hayalindeki toplumsal düzenle bire bir örtüşür. Yazarın yine bu hikâyede kişilere isim vermeyip adam, ihtiyaç kadın, memur diye isimlendirmesi sınıfsal eşitsizlik sorununun kişilerinle ilgili olmadığını toplumsal düzenden kaynaklandığını vurgulamaya yöneliktir.

Zengin bir kadınla yapılan bir röportajın anlatıldığı “Salata” hikâyesinde, zengin kadınla röportaj yapan iki gazeteci de ekonomik sıkıntı yaşayan kişilerdir. Birinin elektrik borcunu ödemesi, diğerinin yaklaşan kirasını ödemesi gerekmektedir. Zengin kadının ise tek derdi köpeğine Avrupa maması bulamamaktır. Sınıfsal farklılığın yoğun bir şekilde görüldüğü bu hikâyede, gazetecilerden birinin *“Bunların tuvalet masrafı, senin benim altı aylık kazancımızdır.”* (Kemal, 2007, s. 327) ifadesi, aralarındaki ekonomik eşitsizliğin anlaşılması bakımından önemlidir. Zengin kadının kültürsüz olması, gazetecilerin onunla alay edildiğinin bile farkında olmaması anlatıcının bilinçli bir şekilde böyle bir karakteri okurun karşısına çıkardığı izlenimini verir.

Osmanlı döneminde yoğun bir şekilde görülen sınıfsal eşitsizlik zamanla azalınca Osmanlı Paşaları bu durumdan hoşnut olmadığını belirtirler. Osmanlı Dönemi'nde gerçekleşen tarihi olaylara tanıklık eden Haşmet Efendi'nin başından geçen olayların anlatıldığı "Eski Plak (Dost)" adlı hikâyede, Haşmet Efendi adliyede arzuhalcilik yaparak geçinen biridir. Osmanlı Dönemi'ndeki tarihi olayları anlatırken söylediği şu ifadeler Osmanlı'da sınıflar arasında eşitsizliğin yoğun bir şekilde görüldüğünü, sınıfsal eşitsizliğin en alt tabakasında yer alan halkın yoğun bir şekilde ekonomik eşitsizliğe maruz kaldığının kanıtıdır:

'Ayaktakımı' denilen 'kul tayfası'nı, 'zillulah-ı filalem'e karşı ayaklandıracak ne vardı? Gül gibi, misler gibi geçinip gidiyordu. Zengin zenginliğini biliyor, fakirlerse Cenab-ı Allah'ın alınlarına yazdığı yazıya razı.. Sonra, beş parmağın beşi de bir miydi? 'Sen ağa ben ağa bu inekleri kim sağa?' (Kemal, 2017b, s. 259).

Orhan Kemal hikâyelerinde genellikle küçük insanın gündelik yaşamına, yoksulluk, açlık ve ekmek kavgası karşısında verdiği mücadelelere değinmiştir. Hikâyelerini anlattığı kişiler, genellikle sınıfsal eşitsizliğe maruz kalan yoksul ve çaresiz insanlardır. Bu insanlar, çoğu hikâyede ekonomik eşitsizliğin bir sonucu olarak görülen sınıfsal eşitsizliğe maruz kalırlar. Eğitimde, sağlıkta, hapisanede hayatın her alanında sınıfsal eşitsizliğe maruz kalan bu insanlar, yazarın ideolojik görüşüne uygun olarak hikâyede yer alırlar. Ezilen sınıfa temsil eden bu insanlar çoğu hikâyede, kendilerini ezen sermaye sınıfına ses etmezler. Çünkü onların tek amaçları karınlarını doyurmaktır. İşsiz kalmamak için sermaye sınıfının her dediğini yaparlar, ancak yine de onlara yaranamazlar. Yazar, çoğu hikâyede sınıfsal eşitsizliğe maruz kalan hikâye kişilerinin yanında olsa da bu, hikâye kişilerini sermaye sınıfına karşı ezilmekten kurtarmaz.

1.1. İşçi Sınıfı ve eşitsizlik

Yıldırım Koç'un tanımıyla (2003): "*İşçi, geçimini sağlayabilmek için işgücünü satmaktan başka yolu olmayan ve ayrıca işgücünü satabilme özgürlüğüne sahip bulunan ve üretimi kendi başına sürdürebilecek başka olanaklara sahip bulunmayan (mülksüzleşmiş) ücretlidir*" (s. 8). Bu tanımdan da görüleceği üzere, işçi emek karşılığında geçimini sağlamaya çalışan kişidir.

Ülkemizde sanayileşmenin geç başlaması, işçi sınıfının oluşumunun da uzun yıllar almasına sebep olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra kısmen işçi sınıfı oluşsa da, işçilerin kendilerini bu sınıfa ait hissetmeleri çok sonra gerçekleşmiştir. Bunda işçilerin köyle olan ilişkilerini uzun yıllar koparamaması etkili olmuştur.

Türk edebiyatında işçi sınıfı denilince akla ilk gelen isimlerinden biri olan Orhan Kemal, edebiyatının ana kaynağını işçiler üzerine oluşturmuştur. Buğday, maden ve pamuk endüstrisi işçi sınıfının oluşmasında önemli bir yere sahiptir. İşçileşmenin, işçi sınıfının en yaygınlaştığı yerlerden biri Çukurova'dır. Otuz beş yaşına kadar Çukurova'da yaşayan yazarın edebiyatının omurgasını burada çalışan tarım işçileri oluşturmuştur. İstanbul'a yerleştikten sonra ise tarım işçilerinin yerini bütün işçileri, fabrikada çalışan işçiler, gecekondualarda hayatını sürdüren köyden kente göç edenler, muhacirler, işportacılar almıştır (Bingöl, 2014, s. 190-191).

Orhan Kemal, işçi sınıfının yaşamını en iyi bilen yazarlardandır. Kendisi de uzun yıllar kâtiplik, memurluk yapan yazar; işçilerin yaşadıkları sorunları bizzat görmüş ve bu sorunları eserlerinde dile getirmiştir. Orhan Kemal "saf halk çocukları" olarak tanıttığı işçilerin, şehirli burjuvalılar tarafından sömürülmesini çoğu hikâyesinin konusu yapmıştır (Uğurlu, 1973, s. 45).

İşçilerin sorunlarına yer vermenin toplumsal bir görev olduğunu benimseyen yazara en büyük desteği de işçi sınıfı vermiştir. Bulgaristan'da hayatını kaybeden yazarın cenazesi Kapıkule sınır kapısından ülkeye girince ilk karşılayan yine işçiler olmuştur. Onu karşılayan işçilerin bir çiçek demetine yazdırdığı "*Biz işçiler, hatıran önünde saygıyla eğiliriz.*" (Bezirci, 1984, s. 39) ifadesi, işçi sınıfının Orhan Kemal'e olan bağlılığının göstergesidir.

Orhan Kemal'in çoğu hikâyesi, ezen ezilen ilişkisi çerçevesinde gelişir. Sermaye sınıfını oluşturan patronlar, çoğu hikâyede işçi sınıfını ezerek onlar üzerinden para kazanmaya devam ederler. "Bir Yılbaşı Macerası" adlı hikâyede de durum bu şekilde gerçekleşir. Bu hikâyede, bir fabrikanın yıl sonu işlemlerini yapan muhasebe memurlarının verdikleri emeğin karşılığını alamaması konu edinir. Sermaye sınıfını temsil eden fabrika sahibi Hurşid Ağa, yanında çalışan bir dostunun oğlu olan

Muhiddin'i sürekli kollar. İşçiler arasında adaleti sağlayamayan Hurşid Ağa, maaş zamlarında ilk Muhiddin'i düşünür, ikramiyenin çoğunu ona verir. Diğer işçiler bu durumdan hoşnut olmasa da patrona bir şey diyemezler. Bütün öfkelerini Muhiddin'e yönlendirirler. *“Ukala... Bütün gün elinde aynayla tarak... Bir de anası ağlıyormuş... Yarın biz buluruz yedi kuruşu, ikramiyenin çoğu ona çarpar”* (Kemal, 2021, s. 69). Hikâyede, emeğinin karşılığını alamayan işçilerin işten çıkarıldıklarında da bu duruma itiraz etmedikleri görülür. Sınıfsal bilince sahip olmayan işçileri, Hurşid Ağa hikâye boyunca dilediği gibi sömürür.

Orhan Kemal, bir röportajında “saf halk çocukları” olarak gördüğü işçilerin şehirli sermaye sınıfı tarafından nasıl sömürüldüklerine bizzat şahit olduğunu söyler. Bu hikâyelerden biri olan “Uyku” hikâyesinde, çoğunluğu çocuk işçilerden oluşan bir fabrikada gece mesaisine zorla bırakılan işçilerin uykularına direnme mücadelesi anlatılır. Ağır şartlarda çalışan işçiler, işten kovulmamak için ustabaşının mesaiye kalma teklifini kabul ederler. Çalışma koşulları kötü olsa da bir işleri olduğu için kendilerini kısmen şanslı hisseden işçiler, İş Kanunu'na göre cumartesi öğleden sonra çalışmak yasak olduğu halde çalıştırılırlar. Çalışma şartlarının daha da ağırlaştığı fabrikada en çok zorlanan çocuk işçiler olur. Uykusuna direnemeyen Çocuk Haydar, yere düşerek başını yarar. Canı çok yanmasına rağmen ustasının kendisine kızacağını düşünen Çocuk Haydar, etrafındakilerin dağılmasını ister. Çünkü ustabaşının onu bu halde görünce kızacağını düşünür. İşçilerin canlarının ne kadar değersiz olduğunu gördüğümüz bu durum, sermaye sınıfının umurunda değildir. Onlar için önemli olan kanunsuz da olsa bu işten kazandıkları paradır. Bu durum sadece sermaye sınıfı için değil, onların atadıkları ustabaşılar için de geçerlidir. Ustabaşıyla diğer bir usta olan Celal Usta'nın tartışmasında söylediği *“Senin karşında iki paralık işçi yok.”* (Kemal, 2021a, s. 87) ifadesi, işçi sınıfının ne kadar değersiz görüldüğünün kanıtıdır. Hikâye boyunca çocuk işçiler, uykularına direnme mücadelesi verirler. Sermaye sınıfını temsil eden patron ise, ertesi gün hiçbir şey olmamış gibi fabrikaya gelerek bir zarfın içine koyduğu parayı işçilere dağıtması için ustabaşına verir.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde sadece patronların değil patronun atadığı diğer kişilerin de işçi sınıfını hor gördüğünü, ezdiğini görürüz. “Mahalle Bekçisi Ali” adlı hikâyede, iplikhane fabrikasında çalışan Ali'nin işten çıkarıldıktan sonra mahalle bekçiliğine başvurup bekçi olduktan sonraki değişimi anlatılmıştır. İplikhanede çalışan Ali, doktorun zafiyet raporuyla işten çıkarılır. Tesadüf o da mahalle bekçiliğine başvurur ve daha önce çalıştığı fabrikanın olduğu mahallede bekçi olarak göreve başlar. Bekçi olduktan sonra işçiler hakkında farklı düşünmeye başlayan Ali, onları aşağılık yaratıklar olarak görür. *“Onu bunu bilmem, amelelik namuslu insan harcı değil!”* (Kemal, 2021a, s. 23-24). İşçi sınıfını küçümseyen sadece Bekçi Ali değildir. Sermaye sınıfını temsil eden patronun atadığı ustabaşı ve fabrikanın kapısında bekleyen kapıcı Recep de işçi sınıfı küçümser. Hikâyenin devamında fabrikada bir hırsızlık vakası yaşanır. Bu hırsızlık vakasından sonra işçiler, artık daha sıkı bir şekilde kontrolden geçerler. İnsanlık onuruna yakışmayan bir duruma hiçbir işçi itiraz etmez. İşçiler hikâye boyunca patron ve onun atadıkları tarafından ezilirler.

Orhan Kemal'in hikâye kişileri genellikle sömürülen, hakkı yenilen ve hiçbir koşulda itiraz etmeyen kişilerden oluşur. Ancak bazı hikâyelerinde, az da olsa sermaye sınıfına itiraz eden hikâye kişileriyle karşılaşırız. Bu hikâyelerden biri olan “Dilekçe” adlı hikâyede, hiçbir gerekçe gösterilmeden işten çıkarılan bir tellağın işe dönmek için verdiği mücadele anlatılır. Hikâye başkışisi tellak, hiçbir gerekçe gösterilmeden işten atılır. İşten atılan Tellak, mahalleden Koç Ahmet'in verdiği akılla işe dönmek için şikâyet dilekçesi yazdırır. Orhan Kemal'in hikâyelerinde alışık olmadığımız bu durum işçi sınıfının sermaye sınıfına karşı verdiği mücadele olarak hikâyede yer alır. Orhan Kemal'in hayalindeki toplumsal düzenle uyumlu bir şekilde verilen bu durum, işçi sınıfının az da olsa bilinçlendiğinin kanıtıdır.

İşçi sınıfının sınıfsal bilinçle hareket ettiği az sayıdaki hikâyelerden biri de “Grev” adlı hikâyedir. Bu hikâyede, bir dokuma fabrikasında çalışan işçilerin İş Kanunu hükümlerine uyulmadığı gerekçesiyle yaptıkları iş yavaşlatma eylemi anlatılmıştır. İş Kanunu'na göre sekiz saat çalışması gereken işçiler, patronun para kazanma hırsı yüzünden mesai ücreti verilmeden on iki saat çalıştırılır. Bu duruma itiraz eden işçiler İş Kanunu hükümlerinin uygulanmasını talep ederler. Ancak Sermaye sınıfını temsil eden patron, işçilerin bu taleplerini kabul etmez ve durumu devlet yetkililerine bildirir. Devlet yetkilileri de patrone yana olunca işçiler tamamen yalnızlaşır. *“Koskoca mâl sahibi. Nankörlüğün âlemi var mı? Sayesinde sebepleniyorsunuz, karnınız doyuyor”* (Kemal, 2019, s. 10). Hakkının değil de güçlünün,

sermaye sınıfının yanında olan polis, komiser, vali muavini, savcı gibi devlet yetkilileri eyleme katılan işçileri gözaltına alırlar. Ve hikâye iş yavaşlatma eylemi yapan diğer işçilerin işbaşı yapmasıyla sonlanır. İşçilerin başarılı olmasalar da verdikleri mücadele Orhan Kemal'in hikâyelerinde sık karşılaşmadığımız bir durumdur. Eylemi yapan işçilerin başı olarak görülen Sarı Mehmet'in patronun oğluna söylediği şu sözler, işçi sınıfı bilincinin oluşturulmaya çalışıldığını gösterir. “*Sen? Bana ekmek veriyorsun ha? Sen kimsin de bana ekmek vereceksin? Çalışıyorum ben, alnımın teriyle kazanıyorum onu... Bana ekmek veriyormuş... Ben çalışmayayım da sen bana ekmek ver... Ulan siz değil ekmek, günahınızı bile vermezsiniz bedavadan!*” (Kemal, 2019, s. 6). Hikâye her ne kadar işçi sınıfının direnişiyle başlasa da, devlet yetkililerinin de desteğini alan patronun istediği şekilde biter.

Orhan Kemal uzun yıllar kâtiplik, memurluk, hamallık yapmıştır. İşçinin, işçi sınıfının sermaye sınıfı tarafından ezildiğine bizzat tanıklık etmiştir. İşçi sınıfının hor görüldüğü “Nureddin Şadan Bey” adlı hikâyede, Avrupa’da eğitim almış soylu bir adamın cezaevinde yaşadığı olaylar anlatılmıştır. Hikâye başkışisi Nureddin Şadan Bey, sermaye sınıfını temsil eden zengin bir aileye mensup bir kişidir. Kendisini sürekli işçi sınıfından üstün tuttuğunu gördüğümüz bu tip, işçi sınıfını her fırsatta küçümser. İşçilerin kendisiyle eşit muamele görmesini gururuna yediremez. Bakkal, fırıncı, kundura boyacısı gibi işçilerin cahil olduğunu, ülkenin durumu ve geleceği ile ilgili yorumlar yapmasını boş bir çaba olarak görür. Hikâye boyunca sermaye sınıfını temsil eden Nureddin Şadan Bey, işçileri küçümser.

Orhan Kemal'in hikâye kişileri genellikle sınıf bilincinden yoksun, sömürülen, yoksul kişilerden oluşur. Zor yaşam koşullarında mücadele eden bu kişiler, ailesinin geçimini sağlamak için patronun kötü muamelesine karşı çıkmazlar. Bu hikâyelerden biri olan “Dert Dinleme Günü” adlı hikâyede, Ankara’dan halkın sorunlarını dinlemek için gelen milletvekillerin Halkevi’nde yapacakları dert dinleme toplantısı anlatılır. Ankara’dan gelen milletvekilleri Halkevi’nde dert dinleme toplantısı yapacaktır. Bu toplantıya fabrikadan da yirmi kadar işçi katılacaktır. Patron dert dinleme toplantısına katılacakları belirlemek için odasına bir grup işçi çağırır. Yemeklerin kötü olduğunu, aldıkları paranın yetmediğinden yakınan işçiler, patronun odasına geldiklerinde her şeyden memnun olduklarını söylerler. Patron, dert dinleme toplantısına katılacak işçilere fabrika ile ilgili kötü bir şeyler söylememelerini tembihler. Sınıf bilincinden yoksun işçiler, her şeyin çok iyi olduğunu söylerler. İşçilerin patronun odasına geldiklerin farklı davranmaları, işsiz kalma korkusundan dolayı gerçekleri söyleyememeleri, patronun onları daha çok sömürmesine sebep olmuştur. Hikâyede bu duruma itiraz eden sadece bir işçi vardır. Kemal Dokuzcanlı adlı bu işçinin “*Büyük tüccarlar, büyük çiftçi, büyük fabrikatör benim küçük derdimi ne bilecek?.. Onlar kendi dalgalarında, ben kendi dalgamdayım...*” (Kemal, 2019, s. 38) ifadesi, işçilerin sınıf bilinciyle hareket ettiğini gösterse de diğer işçi hikâyelerinde olduğu gibi bu karakter de yalnız kalmıştır. Az sayıdaki bu işçi karakterler tek başına bir şeyleri değiştiremediği için, patronlar yine işçileri sömürmeye devam etmiştir. Hikâyenin sonunda toplantıya katılacak işçilere, Halkevi’ndeki toplantının bittiği söylenerek geri gönderilirler.

Orhan Kemal hikâyelerinde işçi sınıfı, sınıf bilincine sahip değildir. Sermaye sınıfı ve onun atadığı yöneticilerin her türlü hakaretlerine boyun eğler. Onun hayalindeki toplum düzeni hikâyelerinde genellikle görülmez. Ancak “Kardeş Payı” adlı hikâyesinde durum farklıdır. Bu hikâyede, geçimini hamallık yaparak kazanan hamallarla onlara iş bulan hamalbaşı arasındaki mücadele anlatılır. Hamalbaşı, depo sahibi Refik Bey’le anlaşarak iş tutar. Ancak Refik Bey, daha ucuza hamal bulunca hamalbaşıyla olan anlaşmasından çayar. Depoda yabancı hamalların çalıştığını gören Sivrekli adlı hamal, koşarak hamalbaşına durumu anlatır. Bu durumun hesabını sormak için Refik Bey’in yanına giden hamalbaşı, Refik Bey’in verdiği rüşveti alarak susar. Hamalbaşının Refik Bey’le anlaştığını öğrenen işçiler, hamalbaşının nasıl biri olduğunu anlarlar. İşçilerden en safi olanı, Sivrekli, bu durumu kabullenmez. Diğer işçi arkadaşlarını da yanına alarak hamalbaşını döverler. Hikâye hiç alışıktığımız şekilde işçi sınıfının zaferiyle sonuçlanır. “*Bundan böyle kendi göbeğimizi kendi elimizle keselim arkadaşlar!.. Bu i..eye lüzüm yok! Kazancımızı da kardeş payı ederiz. Oldu mu?*” (Kemal, 2021c, s. 8). Hikâyede işçi arkadaşlarını kendi çıkarı için satan hamalbaşı, işçiler tarafından dövülerek cezalandırılır. Hikâyede işçilerin sınıfsal bilince sahip olduğu görülse de, yabancı hamalların fiyat kırarak Refik Bey’le daha düşük ücrete çalışması, işçilerde sınıf bilincinin olmadığını gösterir. Hikâyede Sivrekli’nin kazandıklarımızı kardeş payı ederiz ifadesi, Orhan Kemal’in hayalindeki toplumsal düzenle uyumlu bir şekilde hikâyede işlenir.

Orhan Kemal, hikâyelerinde işçilerin gündelik yaşamlarını, işsiz kalma korkusu karşısındaki çaresizliklerini anlatmıştır. Onun hikâyeleri işçi sınıfı ekseninde gelişmiştir. Ancak hikâye kişileri genellikle sınıf bilinci olmayan, haksızlığa boyun eğen, patronun türlü sömürüleri karşısında ses etmeyen kişilerden oluşmuştur. Bu hikâyelerden biri olan “Pazartesi” adlı hikâyede, bir yayınevi sahibinin yanında çalışan muhasebeciyle bir pazartesi günü yaşadığı olaylar anlatılmıştır. Yayınevi sahibi, ilkokulu bitirememiş ve sahip olduğu maddi güçle yanında çalışanları ezen biridir. Yayınevi sahibi yine her pazartesi günü olduğu gibi asabi bir şekilde yayınevine girer. Sermaye sınıfını temsil eden bu tip, Orhan Kemal’in çoğu hikâyesinde olduğu gibi elindeki maddi güçle yanında çalışan muhasebeciye hakaretler savurur. Muhasebeci de yine yazarın çoğu hikâyesinde olduğu gibi sınıf bilinci olmayan, patronun her türlü hakaretine boyun eğen biridir. Muhasebeciye hakaretler savuran yayınevi sahibi, onun kendisiyle eşit olmadığını her fırsatta dile getirir. *“Sakin şu aylığı verdi, kızdı mı eşeğe benzettiği hurt kendisiyle alay etmesindi? Hani bal gibi de olabilirdi. O kadar ki, akşam paydosundan sonra bulduğu kendi gibilere, ‘Bizim patronla iyi bit dalga geçtim bugün,’ diyebilirdi”* (Kemal, 2020b, s. 67). Muhasebecinin işsiz kalma korkusuyla yayınevi sahibinin tüm hakaretlerine boyun eğmesi, hikâye boyunca hissedilir.

Orhan Kemal’in bazı hikâyelerinde ideolojik düşüncesinin yansımalarını açık bir şekilde görürüz. Onun hayalindeki toplumsal düzen genellikle hikâyelerinde gerçekleşmez ama o yine de okuyucuya bu düzenin gerekliliğini hissettirmeye çalışır. Orhan Kemal’in ideolojik düşüncesini en iyi yansıtan hikâyelerden olan “Eskici” adlı hikâyede, anlatıcı ayakkabı tamir eden bir dükkâna girer. Hikâyenin başkışisi Eskici, ayakkabı tamircisi olan gözü tok bir ihtiyardır. İşçi sınıfını temsil eden Eskici, anlatıcının ayakkabısını tamir eder ve bunun karşılığında yetmiş beş kuruş ister. Anlatıcı, yaptığı bu işin karşılığının üç lira olduğunu düşünerek hak ettiği ücreti öder. Yoldan geçen bir adam bu durumu görür ve anlatıcıyı sert bir şekilde eleştirir. Toplumsal sınıf ayrımını savunan bu adam, işçi sınıfının şımartılmaması gerektiği düşüncesindedir. Ona göre bu insanlar, aza alışmışlar onlara çok para veren anlatıcının onların ahlâkını bozduğunu söyler. Allah’ın onları böyle yarattığını, bu düzeni değiştirmenin doğru olmadığını, aksi takdirde bu kişilerin daha çok şeyler isteyebileceğini söyler. Adamın bu düşüncesine karşı çıkan anlatıcı, toplumsal sınıf ayrımının olmaması gerektiğini her insanın insan onuruna yaraşır şekilde ve eşit şartlarda yaşaması gerektiğini yüksek sesle dile getirir. Yazar bu durumu savunan sermaye sınıfını, işçilere şikâyet ederek sınıfsal bilinci oluşturmak ister.

Ey azla yetinenler, ey daha fazlasını istemeyen, istemesini bilmeyenler. Bakın bu adam az önce bana ne dedi! Dünya nimetlerini size çok görüyor bu, sizin yokluk, sefalet, ikellik içinde kahrolmanızı istiyor. Bunu tanıyın, iyi tanıyın bunu. Bu ve bunun gibiler sizin başdüşmanımızdır! (Kemal, 2018, s. 171).

Orhan Kemal’in hikâyelerinde işçilerin genellikle sınıfsal bilince sahip olmadıklarını, sermaye sınıfının tüm isteklerini koşulsuz bir şekilde kabul ettiklerini görürüz. Yazarın hikâyesinde yer verdiği işçiler, çoğunlukla sömürülen yoksul insanlardır. Orhan Kemal, sömürülen bu işçilerin sınıfsal bilince erişmesi gerektiğini anlatmaya çalışsa da hikâye kişilerinin bu bilinçte olmaması bu durumun oluşmasını engeller. Hikâyelerde sınıfsal bilince sahip hikâye kişileri az da olsa görülür. Ancak bu kişilerin sayısı az olduğu için sermaye sınıfı bunların konuşmasına müsaade etmez ve işten çıkarır. Hakkını arayanın işten çıkarılacağı düşüncesi de bu bilincin oluşmasını engelleyen diğer bir önemli bir husustur. Hikâyelerde işçiler, sermaye sınıfını temsil eden patrona ses çıkaramadıkları için öfkelerini onun atadığı ustabaşı ve yöneticilere yönlendirirler.

1.2. Sermaye Sınıfı

İnsanlar tarih boyunca toplumsal yaşam içerisinde eşitsiz konumlara ayrılmıştır. Bu farklılıklar ve eşitsizlikler için farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlar bazen toplumsal bir sınıfı bazen de sosyal bir tabakayı ifade etmiştir. Sanayi Devriminden sonra oluşan yeni dünya düzeninde üretim ilişkilerinin çeşitlilik göstermesiyle de sınıf kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Başaran, 2017, s. 215).

Toplumsal bir sınıf olarak sermaye sınıfı, gücünü toplumsal statü ve zenginliğinden alır. Daha çok kentli insanların oluşturduğu bu sınıf, tarih boyunca diğer sınıflarla sürekli çatışma halinde olmuştur. Sanayi devrimiyle birlikte daha da güçlenen sermaye sınıfı, asıl gücünü fabrika ve makinelerden almıştır. Etki alanını bu şekilde daha da arttıran sermaye sınıfının mensupları, maddi gücünü işçi sınıfı üzerinde caydırıcı bir güç kullanmaya başlamıştır.

Orhan Kemal, hikâyelerinde sermaye sınıfına kendi çıkarlarını düşünen acımasız kişiler olarak yer verir. Yazar, hikâyelerinde sermaye sınıfının ne kadar acımasız ve bencil olduğunu tüm çıplaklığıyla okuyucuya sunar. “Bir Yılbaşı Macerası” adlı hikâyede, bir yılbaşı gecesinde çalışan bir grup işçinin sorgusuz sualsiz işten atılması anlatılır. Sermaye sınıfını temsil eden fabrika sahibi Hurşid Ağa, çalışanları arasında ayrımcılık yapan biridir. Yanında çalışan Muhiddin adlı hikâye kişisini, eski bir arkadaşının oğlu olduğu için sürekli kayırır. Yılbaşında ikramiye dağıtılınca ilk onu düşürür yine maaş zamlarında ilk aklına gelen kişi Muhiddin’dir. İşçileri arasında ayırım yapan Hurşit Ağa, fabrikanın yıl sonu kârını başkalarına duyurduğu gerekçesiyle yanında uzun yıllar çalışan Nuri adlı çalışanını işten kovar. Yanında on iki yıldır çalışan Nuri’yi sorgulamadan işten çıkarması, sermaye sınıfının ne denli acımasız olduğunu gösterir. Kovulduğunu öğrenen Nuri, çok şaşırır. “Nuri ilkin şaka sandı. İşin ciddiliğini anlayınca sapsarı kesildi” (Kemal, 2021a, s. 77). İşçi sınıfını temsil eden Nuri’nin bu durum karşısında itiraz etmemesi, Orhan Kemal’in hikâyelerinde sıklıkla karşılaştığımız işçi karakterlerindedir. Sermaye sınıfının maddi gücünü kullanarak işçi sınıfını ezmesi, diğer işçilerin bu duruma tepkisiz kalması hikâye boyunca hissedilir.

Orhan Kemal’in yaşantısı ile eserleri birbiriyle benzeşir. Yazar, ideolojik görüşüne uygun olarak işçi sınıfını/köylüyü eserlerinin merkezine alır. Sanayileşmeyle birlikte ezilen, sömürülen işçi sınıfının acıları, çelişkileri ve mücadeleleri onun eserlerinde sıklıkla görülür. Yazar, işçilerin bir yük hayvanından farksızlaştığını, hem fiziksel hem de manevi yük altında ezildiğini eserlerinde sıklıkla vurgular (Eliuz, 2004, s. 26). Bu hikâyelerden biri olan “Uyku” adlı hikâyede, çoğunluğu çocuk işçilerden oluşan bir fabrikada bir gece mesaisine kalmak zorunda kalan işçilerin hayatta kalma mücadelesi anlatılır. Çoğunlukla çocuk işçilerin çalıştırıldığı bu fabrikada, sermaye sınıfını temsil eden fabrika sahibi para kazanma hırsıyla yasak olmasına rağmen işçileri gece mesaisine bırakır. İşçiler, işsiz kalma korkusuyla mesaiye kalmayı kabul ederler. İş Kanunu gereği, fabrikanın cumartesi saat birden sonra paydos etmesi gerekir. Ancak bu durum sermaye sınıfını temsil eden fabrika sahibinin çıkarına uymadığı için uygulanmaz. Fabrika sahibi, İş Dairesi’ne şikâyet edilmemek için fabrikanın tüm pencerelerini kapatır. Zaten çalışma koşulları uygun olmayan işçiler, pencerelerin de kapatılmasıyla hepten havasız kalır. Bu durum sermaye sınıfının umurunda bile değildir. Onlar için önemli olan para kazanmaktır. Hikâyenin devamında zor koşullarda çalışan özellikle çocuk işçiler gece mesaisi boyunca uykularına direnme mücadelesi verirler. Hikâyede sadece sermaye sınıfının değil, onların atadıkları ustabaşının da işçileri sömürdüğü görülür. Kendilerini işçilerden daha üstün gören ustabaşılar, hikâye boyunca işçileri ezmeye çalışırlar.

Orhan Kemal’in hikâyelerini incelediğimizde, hikâyede yer alan sermaye sınıfını temsil eden karakterler için önemli olan şeyin sadece kendi çıkarları olduğu görülür. Onlar için işçi sınıfının onur veya şahsiyetinin hiçbir önemi yoktur. İnsan onuruna uygun olmayan uygulamaların yaşandığı “Mahalle Bekçisi Ali” adlı hikâyede sermaye sınıfını temsil eden fabrika sahibi, fabrikada çalışan bir işçinin sekiz metre kaput bezi çalmasıyla fabrikadaki işçi kontrollerini çok sıkı bir şekilde uygulamaya başlar. “...ameleler daha sıkı bir kontrole tabi tutulup inceden inceye arandıktan sonra ortalık yatıştı” (Kemal, 2021a, s. 24). Fabrika çıkışı işçilerin üstlerinin ve başlarının çok sıkı bir şekilde aranması, insan onuruna yakışmayacak bir davranıştır. Ancak işçiler, işsiz kalma korkusuyla bu durumu kabullenmek zorunda kalırlar. İşçilerin işsiz kalma korkusunu kullanan fabrika sahibi, işçileri daha da sömürmeye başlar.

Sermaye sınıfının hiçbir gerekçe göstermeden işten attığı bir tellağın hak arama mücadelesinin anlatıldığı “Dilekçe” adlı hikâyede, hamam sahibi Kocabıyık acımasız ve gaddar biridir. Yanında uzun yıllar çalışan tellağı hiçbir gerekçe göstermeden işten çıkarır. Bu durumun sebebini soran tellağa ise şu cevabı verir: “Keyfimin kahyası değilsin ya!.. Hamam benim. Seni atar, canımın istediğini alırım!” (Kemal, 2017a, s. 105). Sermaye sınıfını temsil eden Kocabıyık için işçinin düşüncesinin hiçbir önemi yoktur, önemli olan sadece kendi çıkarlarıdır. Hikâye Orhan Kemal’in diğer hikâyelerinin aksine hak mücadelesi veren tellağın arzuhalciye gidip itiraz dilekçesi yazdırmasıyla sonlanır. Çok alışık olmadığımız bu durum, az da olsa itiraz eden bir işçi sınıfının olduğu düşüncesini doğurur.

Yine sermaye sınıfının hiçbir gerekçe göstermeden işten attığı bir işçinin hayat hikâyesinin anlatıldığı “Çöpçü” adlı hikâyede, hikâye başkışisi on yıldır aynı mahallede temizlik işçisi olarak çalışan Halo adlı kişidir. Sermaye sınıfının atadığı temizlik işleri müdürü, kendi adamını işe almak için Halo’yu hiçbir gerekçe göstermeden işten atar. Temizlik işleri müdürünün işten çıkardığı Halo, mahalleliden

işe girmek için destek arasa da bir türlü bulamaz. Mahallelinin de yalnız bıraktığı Halo mahalle çöpçülüğünden ayrılır.

Orhan Kemal uzun yıllar fabrikada işçilik, kâtiplik yapmıştır. O işçi edebiyatını geliştiren, işçiyi hikâyelerinde merkeze alan az sayıdaki hikâyecilerimizdendir. Yine işçinin merkeze alındığı “Grev” adlı hikâyede, İş Kanunu hükümlerinin uygulanmadığı bir fabrikada çalışan işçilerin yaptığı iş yavaşlatma eylemi anlatılmıştır. Sermaye sınıfını temsil eden fabrika sahibi, İş Kanuna göre on iki saat çalışması gereken işçileri daha fazla çalışmaya zorlar. İşçiler hem daha fazla çalıştırıldıkları hem de mesai ücreti verilmediği gerekçesiyle iş yavaşlatma eylemi yaparlar. Bu duruma çok sinirlenen fabrika sahibi, hükümet yetkililerine haber verir. İşçilere maaş verdiği için onlar üzerinde sınırsız yetkisi olduğunu düşünen fabrika sahibi, hükümet yetkililerinin de desteğiyle eylemin sonlandırılmasını sağlar. Anlatıcı, hükümet yetkililerinin sermaye sınıfının yanında olduğunu vurgulayarak siyasi bir eleştiri de yapar. Hükümet yetkililerinin güçlüden yana olmasını anlatıcı sert bir dille eleştirir. Hikâye sonunla iş yavaşlatma eyleminin öncülüğünü yapan Sarı Mehmet ve arkadaşları polisler tarafından gözaltına alınır. Arkadaşlarının gözaltına alındığını gören işçiler, tekrar işlerinin başına dönerler. Hikâyenin sonunda sermaye sınıfı, hükümet yetkililerini de yanına alarak işçiyi sömürmeye devam eder.

“Dert Dinleme Günü” adlı hikâyede, Ankara’dan gelen milletvekillerinin dert dinleme günü için Halkevi’nde yapacağı toplantıya katılacak işçilerin seçimi anlatılmıştır. Fabrika sahibi, milletvekillerinin Halkevi’nde yapacağı toplantıya katılacak işçileri seçecektir. Genel müdür, işçilerden Salih Topal ve Hüseyin Yorulmaz adlı kişileri odasına çağırır. Genel müdürün odasına giden işçiler bir suç işlediklerini düşünmektedir. İşçilerin genel müdürün odasına gideceğini öğrenen diğer işçiler ise, Salih Topal ve Hüseyin Yorulmaz’a “*Sendikaya filan mı girdiniz?.. İş müdürlüğüne şikâyet mikayet?*” (Kemal, 2019, s. 34) der. Hikâyede işçilerin sermaye sınıfı tarafından sömürüldüğünü, haklarını aramak için şikâyet etmelerinin yasak olduğunu, sendikaya girmenin işten atılmak için bir gerekçe olduğu görülür. Hikâyenin devamında Salih Topal ve Hüseyin Yorulmaz, dert dinleme günü için seçtiklerini öğrenince derin bir nefes alırlar. Genel müdür, fabrika sahibi ve yöneticiler dert dinleme günü için seçtikleri işçilere fabrikayı kötülememeleri gerektiği konusunda sıkı tembihte bulunurlar. İşçilerin ne konuşacağına bile karar veren sermaye sınıfıdır. Onlar için işçilerin ne düşündüğünün hiçbir önemi yoktur. Toplantının sonunda fabrika sahibi, dert dinleme toplantısına gidecek işçilerin söz bile almamasını ister. Çünkü toplantıya genel müdürler, tüccarlar, fabrikatörler de katılacaktır. Onlar varken işçilerin konuşmaya haklarının olmaması gerektiğini düşünürler. Hikâye boyunca işçi sınıfı, sermaye sınıfı tarafından küçümsenir ve hor görülür. Hikâye sonunda vekillerin başka toplantılarının olduğu söylenerek fabrikadan seçilen işçiler içeri dahi alınmazlar.

Sermaye sınıfının atadığı ustabaşılar/yöneticiler/çavuşlar gücü eline aldığı anda sermaye sınıfından daha gaddar olurlar. Sınıf atlayan bu insanlar, kendisini işçi sınıfından daha üstün görürler. Yine böyle bir hikâyenin anlatıldığı “süpürgeci” adlı hikâyede, belediyede süpürgeci olarak çalışan bir adamın başından geçen olaylar anlatılır. Hikâye başkışisi, altı ay önce köyden şehre göç edip belediyede süpürgeci olarak çalışan yoksul bir adamdır. İşçi sınıfını temsil eden bu tip; işini layıkıyla yapmaya çalışan, amirlerine karşı saygıda kusur etmeyen, sınıf bilinci gelişmemiş biridir. Sınıfsal bilince sahip olmayan süpürgeci, amirlerini kendisinden üstün görür. “*Millet kafayı iyi çekmişti. Kendi içmezdi. Günah olduğundan değil, saygıdan. Çavuşunun, onbaşısının yanında kendi ne adam oluyordu da rakı içsin!*” (Kemal, 2019, s. 75-76). Kendisini amirlerinden aşağı gören süpürgeci, onların yanında bir şeyler yiyip içmeyi saygısızlık olarak görür. Sermaye sınıfının atadığı Selman Çavuş’un da her fırsatta kendisini işçi sınıfından üstün gördüğüne tanıklık ederiz. Yanında çalışan temizlik işçilerinden üstün olduğunu, onlarla kendisinin bir tutulmaması gerektiğini her fırsatta yineler. Hikâyede süpürgecinin sınıfsal bilince sahip olmadığı, Selman Çavuş’un da gücü elinde bulundurunca işçi sınıfını ezdiği, işçileri küçümsediği görülmektedir.

Orhan Kemal’in hikâyelerinde sermaye sınıfının kendi çıkarları için işçileri sömürdüklerine, verdikleri sözleri tutmadıklarına tanıklık ederiz. Yine böyle bir olayın yaşandığı “Kardeş Payı” adlı hikâyede, fabrika sahibi Refik Bey’le anlaşılan hamalbaşı ile hamallar arasındaki mücadele anlatılmıştır. Depo sahibi Refik Bey, hikâyede sermaye sınıfını temsil eden bir tiptir. Hamalbaşıyla anlaşılan Refik Bey, daha ucuza çalışacak yabancı hamal bulunca hamalbaşıyla olan anlaşmasından vazgeçer. Depoda yabancı hamalların çalıştığını gören Sivrekli adlı işçi, bu durumu hamalbaşına anlatır. Hamalbaşı, bunun hesabını sormak üzere koşarak Refik Bey’in deposuna gider. Sermaye sınıfını temsil eden Refik

Bey, sözünden caymanın ticaret olduğunu söyler. “*Ticaret dedik evladım... Herifler yallah deyince otuz kuruş kırdılar*” (Kemal, 2021c, s. 3). Burada sermaye sınıfı için verilen sözlerin hiçbir öneminin olmadığı görülür. Refik Bey, Hamalbaşına rüşvet vererek onu susturur. Bunu öğrenen diğer işçiler, Siverekli işçinin önderliğinde hamalbaşını döverek ona hakaretler savururlar. “*Bundan böyle kendi göbeğimizi kendi elimizle keselim arkadaşlar!.. Bu i..eye lüzum yok! Kazancımızı da kardeş payı ederiz.*” (Kemal, 2021c, s. 8). Hikâye, sermaye sınıfına karşı verilen işçi sınıfının başarılı mücadelesiyle son bulur. Orhan Kemal'in hayalindeki toplumsal düzen, Siverekli adlı işçinin başkaldırmasıyla vücut bulur. Anlatıcı, sermaye sınıfını temsil eden Refik Bey ve işçilere iş bulan hamalbaşını cezalandırarak işçilerde sınıf bilincinin oluşması gerektiği mesajını verir.

“İstidacı” adlı hikâyede, temizlik yaparken eli makinelerin arasına sıkışan bir temizlik işçisinin hak arama mücadelesi anlatılır. Orhan Kemal'in hikâyelerinde işçi sınıfı genellikle hak arama mücadelesi vermez, sermaye sınıfına koşulsuz itaat ederler. Ancak bu hikâyede, durum farklıdır. Rumelili olduğu şivesinden anlaşılan hikâye başkışisi, temizlik yaparken eli makinelerin arasına sıkışır. Sermaye sınıfını temsil eden patron, tazminat vermemek için bu durumu dikkatsizlik olarak değerlendirir. İşçi sınıfını temsil eden hikâye başkışisi, bu durumu kabul etmez ve istidacıya giderek tazminat dilekçesi yazdırır. Hikâyede, sermaye sınıfının işçiyi sömürerek tazminat vermek istemediği görülür. İşçinin bu duruma itiraz etmesi ve hak arama mücadelesi vermesi, yazarın hayalinde toplumsal düzenle uyumlu bir şekilde hikâyede yer alır.

Orhan Kemal, hikâyelerinde çok iyi bildiği işçi sınıfına sıklıkla yer vermiştir. İşçilerin sorunlarını bizzat bilen yazar, onların işsiz kalma korkusu karşısındaki çaresizliğini en iyi şekilde anlatan yazarlardandır. Bu hikâyelerden biri olan “Pazartesi” adlı hikâyede, yayınevi sahibi ile muhasebecisi arasında bir pazartesi günü yaşananlar anlatılır. Yayınevi sahibi, henüz ilkokulu dahi bitirmemiş ancak sahip olduğu maddi gücü kullanarak kendisinden daha eğitilmiş olan muhasebeciyi azarlamaktan hoşnut olan biridir. Sermaye sınıfını temsil eden bu tip, fırsatını her bulduğunda yanında çalışan muhasebeciyi azarlar. İşçi sınıfını temsil eden muhasebeci ise liseyi bitirmiş ve işini en iyi şekilde yapmaya çalışan biridir. Sermaye sınıfını temsil eden yayınevi sahibi, muhasebeciyi ezmek için sürekli bahane bulur. Bahane bulamazsa bir şekilde bahane yaratır, bahane yaratınca da çenesi bir türlü susmak bilmez biridir. İşini kaybetme korkusu, muhasebecinin durumu idare etme yolunu seçmesine sebep olmuştur. Bu durumu iyi bilen yayınevi sahibi ise, fırsatını her bulduğunda muhasebeciyi azarlar. Hikâye boyunca işçi sınıfının ezildiği ve bu durum karşısında çaresiz kaldığı görülür.

Toplumsal tabaklar arasındaki eşitsizlik, tarihin her döneminde olduğu gibi günümüzde de artarak devam etmektedir. Orhan Kemal'in hikâyelerinde işçi sınıfının en büyük hayali, ailesini geçindirebilecek bir işte çalışmayı sürdürmektir. Hayattan beklentisi bu kadar küçük olan bu insanların hayal dünyalarının da çok dar olduğu görülmektedir. Sermaye sınıfının hayattan beklentisi ise, işçi sınıfına göre çok farklıdır. Kimi zaman kızına doğum gününde alacağı hediyeye karar verememek bile onlar için bir üzüntü kaynağıdır. Sınıfların hayattan beklentisi arasındaki bu büyük farklılık, Orhan Kemal hikâyelerinde çok açık bir şekilde görülür. Bu hikâyelerden biri olan “Üzüntü” adlı hikâyede, varlık içinde yaşayan sermaye sınıfını temsil eden bir adamın doğum gününde kızına alacağı hediyeye karar verememesi anlatılır. Hikâye başkışisi Nazmi Dinç, patronunun kızıyla evlendikten sonra yaşamı değişmiş ve Avrupa'nın en büyük fabrikalarından birinin Türkiye temsilcisi olmuştur. Bu sayede sınıf atlayan adam, artık sermaye sınıfının bir üyesidir. Kızına doğum gününde alacağı hediyeyi düşünen adam, alacağı hediyeye bir türlü karar veremez. Eşi, Nazmi Dinç'in başkalarında olan bir hediyeyi almaması konusunda onu sınıksızca tembihler. “*...O saatleri taksitle veriyorlar, herkes alıyor. Herkesin alabildiği şeyin ne kıymeti var?*” (Kemal, 2017b, s. 237). Hikâyede kızına alacağı hediyeye karar veremediği için üzülen bir sermaye sınıfı görmekteyiz. Oysaki işçi sınıfı için bunun önemi yoktur. Onlar için önemli olan karınlarını doyurmaktır. Anlatıcı sınıflar arasındaki bu eşitsiz durumu hikâyeye boyunca hissettirir.

Orhan Kemal'in işçi karakterleri, sınıfsal bilinçte olmadıkları için öfkelerini sermaye sınıfına karşı değil, onların atadıkları ustabaşılara/mühendislere yönlendirirler (Korkmaz, 2017, s. 26). Çoğunlukta çocuk işçilerin çalıştırıldığı bir farikada yaşananlardan küçük bir kesitin anlatıldığı “Kel Tahir” adlı hikâyede, çocuk işçiler bir saatlik öğlen arasında arkadaşlarıyla beştaş oynarlar. Oyuna dalan işçi kızlar, kimi zaman sermaye sınıfının atadığı ustabaşının/ırgatbaşının sesini dahi duymazlar. Sermaye sınıfının atadığı ustabaşı ise güçlü elinde bulundurunca sermaye sınıfından daha gaddar olur. Bir saatlik

öğlen paydosunda, işbaşı düdüğünün sesini duymayan işçiler ustabaşının sopasıyla karşılaşılır. Ustabaşının sopasını gören işçiler, çil yavrusu gibi işlerinin başına dağılırlar. Hikâyede, sermaye sınıfının atadığı ustabaşının gücü, yetkiyi ele aldığı anda patrondan bile daha acımasız olduğunu görürüz.

Orhan Kemal'in bazı hikâyelerinde, ideolojik düşüncesinin yansımaları açık bir şekilde görülür. Bu hikâyelerden biri olan "Eskici" hikâyesinde, hikâye başkışisi işini layıkıyla yapan bir ayakkabı tamircisidir. Anlatıcı, ayakkabı tamircisi bir eskicinin dükkânına girerek ayakkabısını tamir ettirir. Eskici, bu işin karşılığında yetmiş beş kuruş ister. Ancak anlatıcı, yaptığı işin hakkının yetmiş beş kuruş olmadığını düşünüp hakkı olan iki buçuk lirayı verir. Bu durum yoldan geçen yalabık domuzu andıran adamı rahatsız eder. Anlatıcı, burada sermaye sınıfını savunan adamı yalabık bir domuzla benzeterek hikâyenin başında tarafını belli ettirir. Sermaye sınıfından taraf olan bu adam, toplumsal sınıf ayrımını savunur. Ona göre, azla yetinen bu insanların şımartılmaması gerekmektedir. Bu durum aza alışmış birinin ahlâkını da bozar. Anlatıcının fakir fukara düşmanı dediği bu adam, hikâye boyunca anlatıcı tarafından eleştirilir. Anlatıcı yalabık domuzla benzettiği bu adamı hikâyenin sonunda işçi sınıfına şikâyet eder.

"Ceza" adlı hikâyede, sermaye sınıfını temsil eden Bülent Bey adındaki zengin bir adamın başından geçen olaylar anlatılır. Anlatıcı, bir gün arkadaşıyla pastaneye gider. Pastanede, arkadaşının tanıdığı sermaye sınıfını temsil eden Bülent Bey de vardır. Bülent Bey'in masasına oturan anlatıcı, onun hayat hikâyesini dinlemeye başlar. Yetmiş yaşında olan Bülent Bey, fakirken bulup evlendiği Mürüvvet adındaki eşinin kendisini sarayın bahçıvanıyla aldattığını söyler. Sınıfsal farklılığı savunan yaşlı adam, bahçıvanın kendisine denk olmadığını düşünür. "*Beyler, beyefendiler, paşazadeler, yahut prenslerle olsa, eh diyeceğim ne yapalım? Fakat hayır, kiminle bilir misiniz?.. Kabil değil edemezsiniz beyefendiciğim. Çünkü malum-u aliniz, küfüv diye bir şey vardır. İnsan küvfüyle... Gidiyor bahçevanla beyefendi...*" (Kemal, 2018, s. 225-226). Hikâyede, Bülent Bey eşinin kendisini aldatmasından çok bahçıvanla aldatmasını hazmedemez. Çünkü onun için bahçıvan basit bir işçidir. Kendisini işçi sınıfından üstün gören Bülent Bey, hikâye boyunca bunu okuyucuya hissettirir.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde sermaye sınıfı genellikle kendi çıkarını düşünen, acımasız, gaddar, yanında çalışan işçilere değer vermeyen insanlar olarak hikâyede yer alırlar. İşçileri para kazanma aracı olarak gören sermaye sınıfı, çoğu hikâyede işçiler üzerinde sınırsız hakkı olduklarını düşünerek onları sömürürler. Çoğu hikâyede, İş Kanunu hükümlerine uymayan sermaye sınıfı devlet yetkililerini de yanına alarak işçi sınıfını daha da savunmasız bırakırlar. Hikâyelerde işçileri sömüren, ezen, kötü muamelelere maruz bırakan sadece sermaye sınıfı değildir, sermaye sınıfının atadığı ustabaşılarını/yöneticilerin de işçi sınıfını sömürdüğünü görürüz.

Sonuç

Toplumcu gerçekçi bir çizgide eser veren Orhan Kemal, Türk edebiyatındaki çoğu yazar gibi edebiyat hayatına şiir yazarak başlamıştır. Bursa cezaevinde tanıştığı Nazım Hikmet'in de tavsiyeleriyle hikâye ve romana yönelmiştir. Roman ve hikâye yazarlığıyla adından uzun yıllar söz ettiren Orhan Kemal, eserlerinde toplum aksayan yönlerini tüm ustalığıyla dile getirmiştir. Ona göre, toplumdaki bozuklukların, aksaklıkların, eşitsizliklerin sorumlusu insanlar değildir; onların suça itilmesine sebep olan toplumsal düzendir. Ona göre insanların bunu yapmasının temel sebebi, hayatta kalma mücadelesinden kaynaklanır.

Orhan Kemal hikâyelerinde genellikle toplumun en alt ve en geniş tabakasını oluşturan yoksullara, işçilere, işsizlere, işportacılara, memurlara yer vermiştir. Bu yoksul insanlar çoğu hikâyede sömürülür, ezilir, hakkı gasp edilir. Onun hikâyesini anlattığı kişiler, bir parça ekmek için sürekli çalışan, mücadele eden yoksul ve çaresiz insanlardır. Bu yoksul ve çaresiz insanlar çoğu hikâyede ekonomik eşitsizliğe uğrarlar. Emekleri sömürülen bu insanların en büyük hayali, karınlarını doyurmaktır.

Orhan Kemal'in İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yazdığı hikâyelerinde, savaşın etkisiyle artan ekonomik eşitsizlik göze çarpar. Savaşın etkisiyle artan karaborsacılık sermaye sınıfının daha da zengin olmasını sağlamış, alt gelir düzeyinde bulunan işçi sınıfı ise gittikçe fakirleşmiştir. Bu dönemde zenginler servetlerine servet katmıştır. Yazar bu durumu gözler önüne sererken bu duruma çanak tutan devlet yetkililerini de sert bir dille eleştirmiştir.

Orhan Kemal, hikâyelerinde sosyal gerçekçi anlayışa uygun olarak işçi sınıfına çokça yer vermiştir. Kendisi de uzun yıllar matbaa işçiliği, bulaşıkçılık, hamallık, memurluk yapmıştır. İşçileri ve işçilerin sorunlarını en iyi bilen yazarlardan olan Orhan Kemal, onların yaşadıkları sıkıntıları hikâyelerinde ustalıkla anlatmıştır. Onun eserlerindeki işçi tipleri, genellikle sömürülen, ezilen, hor görülen insanlardan oluşur. Bu insanlar sınıfsal bilinçte olmadıkları için, çoğu hikâyede sermaye sınıfı tarafından sömürülürler. Sermaye sınıfının sömürdüğü işçiler, genellikle öfkelerini sermaye sınıfına değil de onun atadığı ustabaşılara/yöneticilere yönlendirirler.

Orhan Kemal, hikâyelerinde işçi sınıfını merkeze alır. İşçi sınıfını sömüren sermaye sınıfı da çoğu hikâyede olumsuz bir karakter olarak kendisine yer bulur. Hikâyelerinde sermaye sınıfını temsil eden patronlar; yanında çalışan işçilere değer vermeyen, onları sömüren, haklarını gasp eden kişiler olarak yer alırlar. İşçileri sömüren sadece sermaye sınıfı değildir. Sermaye sınıfının atadığı ustabaşı/yönetici gibi kişiler de işçi sınıfını ezerler. Hikâyelerde sermaye sınıfı, para kazanma hırsı yüzünden İş Kanunu hükümlerine uymaz.

Sonuç olarak Orhan Kemal'in hikâyelerinde ekonomik eşitsizlik, sınıfsal eşitsizliğe sebep olmuştur. Sınıfsal eşitsizliğe maruz kalan hikâye kişileri çoğu hikâyede kendisini ezen, hor gören, sömüren sermaye sınıfına karşı mücadele etmez. Yazar, her ne kadar sınıfsal eşitliği savunup toplumsal sınıf ayrımının olmaması gerektiğini düşünse de hikâyelerde bu durum gerçekleşmemiştir. Sermaye sınıfı çoğu hikâyede, elindeki maddi gücü kullanarak işçi sınıfını sömürmüştür.

Kaynakça

- Alver, A. (2014). Türk edebiyatında 1940'lı yıllarda yazılan bazı toplumcu gerçekçi romanların emek-sermaye bağlamında analizi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S 33, 129-152.
- Bezirci, A. (1984). *Orhan Kemal*. Tekin Yayınevi.
- Bingül, İ. (2014). *Orhan Kemal edebiyatında işçi-oluş ve ücretli hayat*. Gram Yayınları.
- Demir, A. (2008). Toplumcu gerçekçi objektiften yansıyan bir Anadolu fotoğrafı: Bacayı indir bacayı kaldır. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. 5 (1), 65-80.
- Demirtaş, C. (1979). *Yirminci yüzyıl ve edebiyat*. Çağdaş Yayınları.
- Dönmezer, S. (1990). *Sosyoloji*. Beta Yayınları.
- Eliuz, Ü. (2020). Orhan Kemal romanlarında Küçük Adam'ın yitim görüngüleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (3), 1-32.
- Eliuz, Ü. (2004). *Orhan Kemal'in romanlarında yapı ve izlek*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Fırat Üniversitesi.
- İnce, M. (2017). Toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (19), 1, 294- 319.
- Kemal, O. (2021a). *Ekmek kavgası*. Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2017a). *Sarhoşlar*. Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2020a). *Çamaşırcının kızı/ küçücük*. Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2021b). *72. koğuş*. Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2019). *Grev*. Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2021c). *Kardeş payı*. Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2020b). *Önce ekmek*. Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2007). *Kırmızı küpeler/ Babil kulesi*. Everest Yayınları.
- Kemal, O. (2017b). *Yağmur yüklü bulutlar/ Dünyada harp vardı*. Everest Yayınları.

- Kemal, O. (2018). *İstanbul'dan çizgiler*. Everest Yayınları.
- Koç, Y. (2003). *Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihi*. Kaynak Yayınları.
- Koçoğlu, D. ve Akın, B. (2009). Sosyoekonomik eşitsizliklerin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve yaşam kalitesi ile ilişkisi. *DEU Hemşirelik Yüksekokulu E-Dergi*, 2(4), 145-154.
- Korkmaz, F. (2017). Orhan Kemal'in romanlarında sosyal ve ekonomik eşitsizlik üzerine bir değerlendirme. *Dergâh Edebiyat Sanat Kültür Dergisi*. S 334, 20-22.
- Lekesiz, Ö. (1998). *Yeni Türk edebiyatında öykü 2*. Kaknüs Yayınları.
- Narlı, M. (2002). *Orhan Kemal'in romanları üzerine bir İnceleme*. Kültür Bakanlığı Yayınları
- Nazım Hikmet. (2012). *Sanat ve edebiyat üzerine*. A. Çalışlar (Haz.). Evrensel Basım Yayınları.
- Oktay, A. (2000). *Toplumcu gerçekçiliğin kaynakları*. Tüm Zamanlar Yayıncılık.
- Önger, F. (1970). Orhan Kemal'in edebiyata girişi üzerine notlar. *Cumhuriyet (Sanat Edebiyat)*.
- Tosun, N. (2011). *Modern öykü kuramı*. Öncü Basımevi
- Uğurlu, N. (1973). *Orhan Kemal'in ikbal kahvesi*. Cem yayınları.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Sezer BENEK

Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Yazar bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisinin bulunmadığını, herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan etmiştir.

Etik Beyanı / Ethical Statement: Yazar bu makalede "Etik Kurul İzni"ne gerek olmadığını beyan etmiştir.

Destek ve Teşekkür / Support and Thanks: Yazar bu çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmadığını beyan etmiştir.

Yayımlanan makalede araştırma ve yayın etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'nin editör ve yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.